

R (08)

Rodis

JOURNAL OF MEDIEVAL
AND POST-MEDIEVAL
ARCHAEOLOGY

www.documentauniversitaria.media/rodiss
2025 | ISSN: 2604-6679

CR

Universitat de Girona
Càtedra Roses d'Arqueologia
i Patrimoni Arqueològic

 Ajuntament de Roses
www.roses.cat

 Fundació Girona
Regió de Coneixement
Universitat de Girona
Ajuntament de Girona
Consell Social de la URS
Cambra de Comerç

Rodis. Journal of Medieval and Post-Medieval Archaeology
Editorial staff, objectives of the journal and instructions for authors and editorial policy:
<https://www.documentauniversitaria.media/rodis/index.php/rodis/index>
Contact: cat.rosesarqueologia@udg.edu

The texts and images published in this work are subject - unless otherwise indicated - to a Creative Commons Attribution (by) or CC by license. The full license can be found at <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.en>

- © cover picture: Torre de la vila medieval de Roses (CRAPA).
- © texts and figures: authors.
- © edition: Universitat de Girona, Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològics, Documenta Universitaria.

ISSN: 2604-6679

DOI: [10.33115/a/26046679/8](https://doi.org/10.33115/a/26046679/8)

Girona, 2025

LA TORRE D'EN PEGA ARQUITECTURA I ARQUEOLOGIA D'UNA CASA FORTA

THE TOWER OF PEGA. ARCHITECTURE AND ARCHAEOLOGY OF A FORTIFIED HOUSE

Jordi Pou Rubio

Museu Etnològic del Montseny – La Gabella
pou766@gmail.com

HOW TO CITE (APA STYLE):

Pou, J. (2025). La torre d'en Pega. Arquitectura i arqueologia d'una casa forta. *Rodis. Journal of Medieval and Post-Medieval Archaeology*, 8, 44-60. https://doi.org/10.33115/a/26046679/8_03

HOW TO CITE (ISO STYLE):

Pou, J. La torre d'en Pega. Arquitectura i arqueologia d'una casa forta. *Rodis. Journal of Medieval and Post-Medieval Archaeology*. 2025, no 8, p. 44-60. https://doi.org/10.33115/a/26046679/8_03

The texts and images published in this work are subject - unless otherwise indicated - to a Creative Commons Attribution (by) or CC by license. The full license can be found at <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.en>

© 2025 | © Content: Jordi Pou Rubio | © Edition: Universitat de Girona, Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològics, Documenta Universitaria

RESUM

La torre d'en Pega, anomenada antigament “domus Busquets”, fou una casa forta d'origen medieval ubicada a Riells i Viabrea (la Selva), en la qual en els darrers anys s'hi ha realitzat intervencions arqueològiques que han permès delimitar tot l'edifici i excavar-ne tant l'interior com també el perímetre exterior més immediat.

Durant els segles XIII i XIV fou la residència de la família Montsoriu, que pertanyia a la baixa noblesa dins el vescomtat de Cabrera i que ostentava la sots-castlania del castell de Montsoriu. Es tracta d'un edifici de planta quadrangular, amb unes alçàries conservades als murs nord i est d'aproximadament 8 metres, amb restes de divisions internes que dibuixen una zona d'habitatge i de magatzem a la part nord de la domus, i un pati obert a la part sud.

PARAULES CLAU

Casa forta, domus, torre, arqueologia, edat mitjana

ABSTRACT

The tower of Pega, formerly called “domus Busquets”, was a fortified house of medieval origin located in Riells i Viabrea (la Selva) and in the last years there has been archaeological intervention. The work has made it possible to delimit the entire building and excavate both the interior and the immediate outer perimeter. During the 13th-14th century it was the residence of the Montsoriu family, who belonged to the lower nobility in the viscounty of Cabrera and who held the second position of the Montsoriu's castle castellan. It is a building with a quadrangular plan, with preserved elevations on the north and east walls of approximately 8 meters, and remains of internal divisions that outline a housing and storage area in the northern part of the domus, and an open courtyard in the southern part.

KEY WORDS

Fortified House, domus, tower, archaeology, Medieval Age

1. PRESENTACIÓ

El projecte d'excavació i consolidació de la torre d'en Pega (Riells i Viabrea, La Selva) va néixer amb la voluntat de salvar les restes d'aquest edifici medieval, així com per consolidar-lo arquitectònicament i poder-lo estudiar arqueològicament. L'edifici fou adquirit per l'Ajuntament de Riells i Viabrea l'any 2011 per salvaguardar les estructures que es trobaven en un estat ruïnós i, amb aquesta premissa, el consistori municipal, juntament amb el Servei de Monuments de la Diputació de Girona, traçaren unes línies de recuperació i de protecció de l'espai. Des de llavors, l'equip encapçalat per l'arquitecte Lluís Bayona Prats, ha realitzat 6 fases d'intervenció a la Torre (des de 2018 fins al 2023) (Bayona *et al.*, 2017; Bayona/Llenas, 2018; Bayona/Llenas, 2019, Bayona/Llenas, 2020).

L'objecte del present treball és la descripció de les campanyes arqueològiques dutes a terme a la torre d'en Pega entre els anys 2018 i 2023, el resultat de les quals ha estat l'excavació completa de tot el recinte, així com la consolidació i la preservació de les restes arquitectòniques (Pou 2022).

2. APUNTS HISTÒRICS

La primera menció d'un lloc anomenat *Bosquets* —nom amb què es coneixia la torre a l'edat mitjana— remunta fins a l'acta de fundació del monestir de Sant Salvador de Breda l'any 1038. Aquest cenobi fou fundat per Guerau de Cabrera i la seva muller, Ermessenda de Montsoriu, regents de la família vescomtal de Girona-Cabrera. En l'acta, els dos marmessors donen al jove monestir, entre altres possessions «*aquell alou que tenen a Bosquets i que consta de cases, casal, casals, prats, horts, terres i vinyes i un molí*» (Coll 1994).

Dos segles més tard, concretament l'any 1243, es torna a fer referència a l'alou de Busquets en el testament de Guerau de Montsoriu, el qual especifica que els senyors de Busquets eren també els encarregats de la castlania del castell de Montsoriu (Font *et al.* 2008). L'escrit esmenta una estada vella i una de nova, cosa que fa pensar en la construcció d'un nou casal o casa forta, i aquesta darrera sí que correspondria a la torre d'en Pega, que substituiria o ampliaria una estructura antiga. L'any 1265, un altre document ja fa referència explícitament a la casa fortificada de Busquets, de la qual els vescomtes de Cabrera en cobraven el dret a alberga. En aquest cas, els béns dels castllans de la torre d'en Pega no procedien tan sols de les concessions efectuades pels vescomtes, sinó que se sap que disposaven d'altres recursos (Martínez 2016).

L'any 1334 Bernat de Montsoriu, senyor de la domus Busquets, signa un document emès per Bernat II de Cabrera de compra-venda d'un terreny que formava part de la casa forta. Deu anys més tard, el 1344, Ramon Bartomeu i el seu fill Ramonet Bartomeu amb l'esposa d'aquest últim, Guillemona, tots residents a Riells, vengueren un camp de terra a Pere Marlet, de la mateixa parròquia, pel preu de 65 sous. Fan constar en el document que deixen salvat el cens, drets i domini directe de la casa forta, domus de Busquets, situada a la esmentada parròquia de Riells, amb tots els terços, lluïsmes, foriscapis, empires i d'altres drets pertanyents al domini directe. Tanmateix, a la part inferior del document apareix la firma de Bernat de Montsoriu, que té i posseeix la casa forta de Busquets, firma per domini i deixa salvats els drets de la dita casa forta, per ell i pels successors (Coll 1994).

L'any 1358, el senyor de la casa forta de Busquets és esmentat com el cavaller que té el càrrec de sots-castellà del castell de Montsoriu (Pladevall 1972), és a dir, la segona persona encarregada del manteniment i guàrdia del castell. El castlà, en aquest cas, era

el senyor de la domus de Grions, ubicada a la població de Sant Feliu de Buixalleu (Font *et al.* 2008; Martínez 2016).

Entorn dels segles *xv* i *xvi* la torre cau en desús i s'abandona. Es creu que l'edifici va ser objecte d'espoli durant la reconstrucció de l'absis de l'església de Sant Martí de Riells durant el segle *xvii*. Tal com podem observar actualment, la desaparició de les cantonades sembla ser indicatiu d'un clar espoli de les peces més ben treballades, fet que hauria estat determinant per desestabilitzar el conjunt de l'estructura. El fet que les quatre parets restessin dempeus fins a finals del segle *xix* és indicatiu del que podria ser un espoli generalitzat molt tardà.

La torre d'en Pega desapareix de la documentació fins a finals del segle *xix* quan, l'any 1879 Antoni Massó (Massó, 1879) i, posteriorment l'any 1899 Artur Osona (Osona, 1899), ja ens indiquen que la torre està completament en ruïnes. Osona descriu que la torre encara conservava les quatre parets perimetrals. L'any 1958 ja només en restaven tres i, actualment, només dues (Coll, 1994).

3. L'ARQUITECTURA DE LA TORRE D'EN PEGA

3.1. Estructura perimetral

Abans d'executar el projecte de consolidació, l'edifici ja presentava algunes pistes arquitectòniques, malgrat el seu estat ruïnós. Ara sabem que presenta una planta pràcticament quadrangular i que té una extensió aproximada de 20 metres de costat i, per tant, la seva àrea cobria a l'entorn dels 400 m². Els murs perimetrals estan construïts amb carreus de pedra poc treballada lligada amb morter de calç i presenten una potència d'un metre d'amplada (Fig. 1).

L'interior del recinte es compartimentava en dues grans àrees ben diferenciades; a la part nord s'observa la traça d'un edifici rectangular, amb planta baixa i primera planta, subdividit internament per diversos murs o arcuacions amb coberta plana a la planta baixa i a una o dues vessants al primer pis. Per contra, en el sector sud de l'edifici l'espai era obert i lliure de

Fig. 1. Vista general de la torre d'en Pega. Fotografia: Lluís Prat Busquets, delineant. Diputació de Girona-Servei de Monuments.

construccions, amb l'excepció de dues estructures que es descriuran més endavant.

Afortunadament, com s'ha comentat anteriorment, s'ha conservat una alçària considerable dels paraments oriental i septentrional. Gràcies a aquest fet s'ha pogut constatar i analitzar els trets que presenten aquests elements i, especialment a través del mur oriental, extrapolar les característiques en els dos murs mancants (meridional i occidental). El mur est consta d'una alçària conservada màxima de 7,5 metres i una amplada aproximada d'1 metre. Disposa de tres línies d'espitlleres; la inferior i la superior, amb un total d'entre 7 i 8 obertures conservades, i una línia central on tan sols apareix una única obertura (Fig. 2). Cal remarcar que les espitlleres ubicades a la zona de la cantonada sud-oriental no respecten la direccionalitat de la resta, sinó que estan plantejades en diagonal en el pla del mur, fet que evitaria possibles angles morts en cas d'atac.

La sagetera aïllada entre les dues línies podria estar relacionada amb un subnivell de pas entre l'inferior i el superior. El parament també conserva els encaixos on anava col·locada l'estructura de fusta relacionat al pas de ronda i vinculat amb el nivell superior de defensa. Finalment, semblaria que s'ha conservat un tram del pas de ronda a la part alta del parament, aquest construït aprofitant l'amplada del mateix mur, i que hauria funcionat ja amb altres elements defensius superiors, com ara els merlets (Fig. 3).

Fig. 2. Mur oriental.
Fotografia: Jordi Pou.

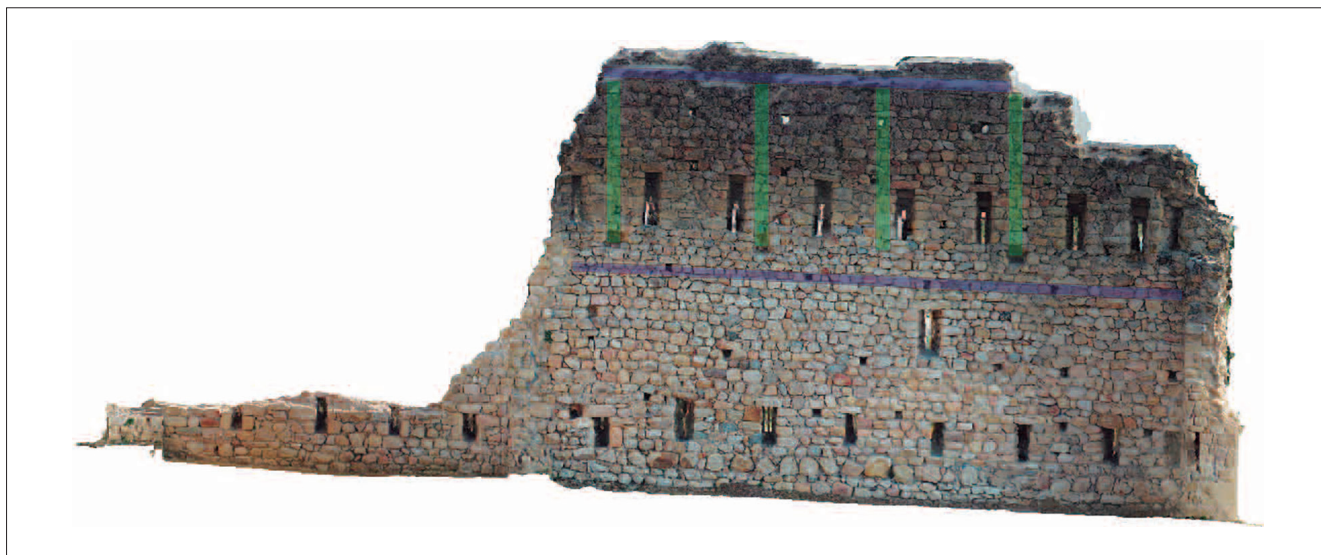

Fig. 3. Proposta de funcionament de l'entramat de passos de ronda. En color morat es marquen els possibles nivells de circulació aeris. Els trams verds assenyalen uns possibles tornapunts de sustentació. Imatge base realitzada per Lluís Prat Busquets, delineant. Diputació de Girona-Servei de Monuments.

Per contra, el mur septentrional aconsegueix no només la funció defensiva de l'edifici, sinó que també constituïria l'estructura de tancament nord de la part d'habitatge (Fig. 4). Gràcies a la conservació d'aquest parament, es pot constatar que aquesta part de la torre presentava planta baixa i primer pis, atès que encara resten a la paret les línies verticals dels arcs que suportaven les dues cobertes d'ambdues plantes. Tanmateix, cada nivell presenta entre 9 i 10 espitlleres, d'unes dimensions lleugerament menors a les del parament oriental.

Fig. 4. Mur septentrional.
Fotografia: Jordi Pou.

A més, al primer pis s'hi ha conservat dues obertures quadrangulars; la de l'est clarament funcionava de finestra, i la de l'oest es troba cegada i podria haver acomplert la funció d'un petit espai en forma d'armariet. A la part superior hi ha una franja horitzontal que ocupa tota la llargada del mur i que constitueix una canal de desaigüe de la teulada de l'habitatge. Aquesta canalització està construïda amb morter hidràulic format per picadís ceràmic i presenta una forma de quart de canya. L'aigua de pluja anava derivada des de la canal cap a uns orificis que hi ha a la paret i expulsaven el líquid vers l'exterior de l'edifici. Finalment, a la part alta de la paret han restat encara alguns testimonis de merlets i espitlleres, que haurien estat utilitzats a través d'un pas de ronda construït amb material perible (fusta).

Del mur oest tan sols n'ha quedat entre 0,8 i 1 metre de la seva alçària màxima. El fet que encara resti dempeus el mur oriental pot ajudar a extrapolar la fisonomia del parament occidental, que hauria estat una estructura robusta i amb un gran nombre d'espitlleres (quatre d'elles s'han conservat en el sector d'habitatge). A més, malgrat la gran destrucció d'aquest parament, durant les excavacions arqueològiques han aparegut algunes pistes de la porta d'accés al recinte, que s'hauria construït en el tram central d'aquesta paret i que connectaria l'exterior amb el pati obert interior. Cal remarcar que la ubicació d'aquesta obertura està precedida externament per una pedra de grans dimensions.

3.2. L'interior de l'edifici

Com ja s'ha anat comentant prèviament, l'edifici s'estructura internament a través d'un pati obert i una zona d'habitatges/edifici al sector nord (Fig. 5). A continuació es farà una descripció detallada de cada sector, per una banda subdividint la part nord en quatre àmbits i, en segon lloc, la descripció de l'espai obert, així com la zona perimetral exterior més pròxima.

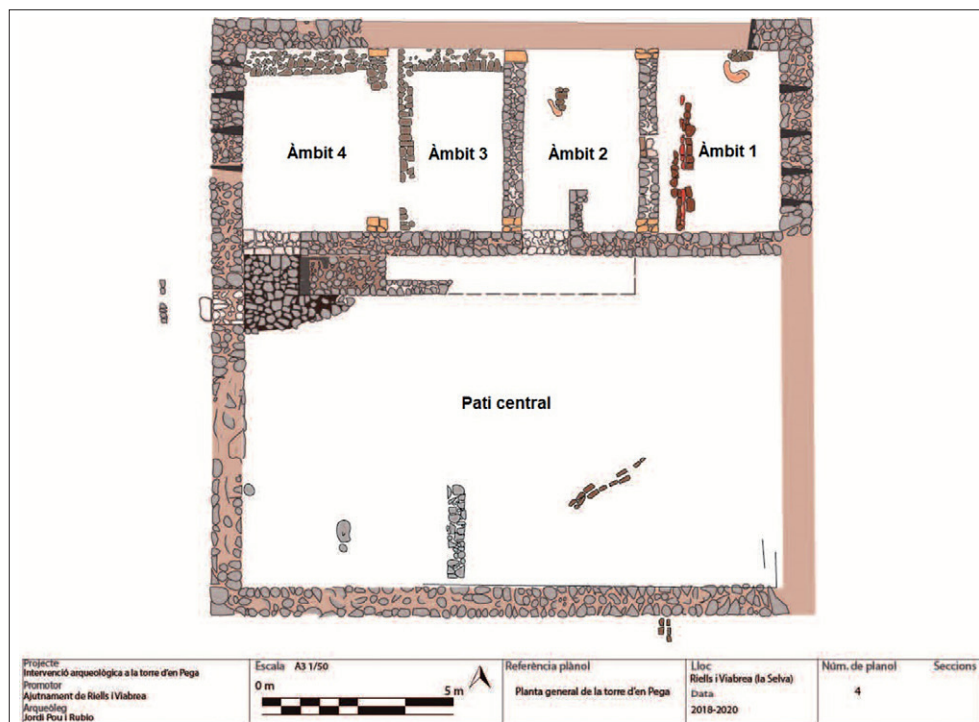

Fig. 5. Planta general de l'excavació de la torre d'en Pega. Fotografia: Jordi Pou.

Àmbit 1

Aquest àmbit se situa a la part oriental del sector i consisteix en un espai rectangular de 4,3 x 6,5 metres (Fig. 6). La zona d'accés es situava just a la meitat d'aquest mur intermedi, del qual tan sols en resten tres filades de pedres corresponents a l'arrencament dels brancals i al marxapeu, aquest últim realitzat amb dos peces de granit ben escairades.

L'excavació va posar de manifest que, un cop retirat el potent nivell d'enderroc, s'entreveia una estructura de pedra que travessava transversalment l'àmbit prenent una direcció nord-sud, que es certificà més endavant com una canal d'aigua, amb parets laterals de pedra i base de teula.

La troballa d'un possible paviment annex al marxapeu de l'accés a l'àmbit podria ser interpretat com les restes del paviment que disposava tota l'habitació en època medieval. En aquest sentit, aquest tram de paviment hauria perviscut gràcies a que, en època moderna, es disposa una acumulació de pedres a l'entrada i d'aquesta forma va quedar salvaguardat de l'espoli. D'altra banda, es podria interpretar també que constituïa un petit esgrao amb la voluntat d'alleugerir el desnivell que hauria ofert el nivell de circulació amb el mateix marxapeu.

En tot cas, si originalment tot l'àmbit 1 es trobaria pavimentat amb llosa de pedra, la cota d'aquest hauria estat la mateixa que la canal d'aigua, possiblement amb alguna peça a mode de tapa si encara es trobava en ús. Aquesta canal hauria conduït l'aigua o el líquid corresponent des de l'exterior de l'edifici que, a través d'un orifici al mur nord, permetria l'accés del líquid dins l'àmbit 1. Des d'aquí, el líquid circularia per la canal fins a travessar la totalitat de l'àmbit i, a través d'un altre forat al mur travesser sud, decantaria

Fig. 6. Imatge de l'àmbit 1. Fotografia: Jordi Pou.

el líquid vers al pati obert i des d'aquí, també canalitzat, aniria a uns orificis al mur meridional de l'edifici cap a l'exterior.

D'altra banda, en aquest sector s'hi localitzà una petita estructura de pedra ubicada a l'angle nord-oriental, i que es troba en relació amb un retall de la roca natural en forma de mitja lluna i una petita fornícula al mur nord. Cal comentar que aquests elements constructius estarien construïts a la mateixa cota que el paviment de l'estança i que la seva funció actualment és una incògnita.

Àmbit 2

L'àmbit 2 presenta unes dimensions de 4 x 6,5 metres i es troba annex a l'àmbit 1. (Fig. 7). La intervenció arqueològica no ha pogut determinar si aquesta sala hauria presentat algun tipus de paviment durant l'edat mitjana. Durant l'excavació s'ha pogut documentar únicament dos nivells de circulació: el superior, que cronològicament estaria situat entorn de la segona meitat del segle XVII; i un segon nivell vinculat possiblement a un primer ús de l'estança, i que hauria funcionat sincrònicament amb una estructura relacionada a una llar de foc/zona de combustió. En aquest sentit, la roca natural dins l'àmbit hauria estat moderadament regularitzada durant la construcció de l'edifici.

Tanmateix, cal afegir el descobriment de l'accés que es trobava ubicat a l'angle sud-occidental de la sala i menava directament cap al pati central. Per tant, l'àmbit 2 hauria funcionat com a avantsala de l'àmbit 1, atès que per accedir en aquest darrer, el pas previ es realitzava obligatòriament pel 2.

El material arqueològic recuperat de la sala no ens permet precisar el moment d'abandó de l'espai, atès que el grau d'intervenció humana posterior fou molt elevat. Així ho demostra el potent anivellament de terra i teules que afectà tota l'habitació i que correspondria, per cota, a la base del paviment de lloses de pedra superior. Afortunadament, l'aparició de dos ardots de primera meitat del segle XVII ens situen en època moderna un ús d'aquest sector que, a més, hauria cegat l'accés d'època medieval i que n'hauria utilitzat un altre actualment desconegut.

Fig. 7. Àmbit 2. Restava el desmuntatge de UE 1111 (paviment segle XVII) i el descobriment de la porta d'accés vers el pati. Fotografia: Jordi Pou.

Àmbit 3

La decisió de delimitar tota la planta baixa de la zona d'habitatge en diversos àmbits, responia a la divisió dels arcs diafragmàtics de mig punt que sustentaven la coberta original d'aquest sector. En el cas de l'àmbit 1-2 i 2-3, la situació dels arcs coincideix amb la presència dels murs mitgers. Però aquest fet no ocorre entre els àmbits 3 i 4 atès que, malgrat que observem els arrencaments dels arcs a ambdós murs (nord i transversal sud), no es va poder detectar un mur mitger. Tot i així, es va optar des de l'inici per dividir l'espai tenint en compte les arcuacions.

L'àmbit tres es troba situat a la meitat occidental de la part de l'habitatge, i presenta unes dimensions de 4,25 x 6,5 metres. S'ubica annex a l'àmbit 4 a oest i afrontant amb el mur perimetral nord, el mur mitger a est i el mur transversal a sud (Fig. 8). Una vegada retirat el potent enderroc de pedra, van aparèixer dues estructures de pedra, una ubicada annexa al mur nord, i l'altra construïda en perpendicular a aquest i en paral·lel per la part oriental de l'arc corresponent a la divisòria entre àmbits 3 i 4. Atenent que el mur

perpendicular no corresponia al lloc on hipotèticament hauria anat el mur mitger 3, s'ha optat per l'excavació en planta de l'espai intern, on va aparèixer un estrat general de terra i una quantitat molt elevada de fragments de teula. Tant la potència d'aquest estrat com la seva composició han fet pensar amb l'estrat d'anivellació de l'àmbit 2 d'època moderna.

Àmbit 4

Consisteix en la zona més occidental de la part d'habitatges de la torre d'en Pega i presenta unes dimensions aproximades de 6 x 6,5 metres de llarg. Les tasques arqueològiques han certificat que el patró estratigràfic que presentaven l'àmbit 2 i 3 es repeteix en aquesta habitació, format per una anivellació general de terra i teules, amb absència pràcticament total de material ceràmic.

Aquest nivell, que tenint en compte els paral·lels de les estances annexes es podria dir que fou format durant el segle XVII, es recolzava en una estructura de pedra ubicada al sector nord de l'espai. Afortunadament, també s'han pogut localitzar les restes d'un paviment de calç al terç nord de l'estança, que en aquest cas podria correspondre al nivell de circulació medieval, així com una zona d'accés a l'angle sud-occidental de l'espai.

Els treballs també han posat de manifest que els àmbits 3 i 4 originalment constituïen un sol espai. La reocupació de l'edifici en època moderna va alterar la distribució interna de la planta baixa, subdividint aquest sector en dos espais diferents.

Fig. 8. Àmbit 3.
Fotografia: Jordi Pou.

3.3. Espai central

El pati obert constitueix les 2/3 parts meridionals de l'edifici i morfològicament és un espai rectangular rodejat tant de les muralles perimetrals com del mur de façana de la zona d'habitatges. És aquí on en època medieval es tenia el primer contacte des de l'exterior a través de la porta principal ubicada al mur oest i des d'on es podia accedir tant a la planta baixa a través dels dos portals que donaven pas als àmbits 2 i 4, així com, a través d'una escala de pedra annexa a la façana, de la qual en resten els tres primers escalons, que donava pas cap a la primera planta de l'edifici.

L'excavació va posar de manifest que tot aquest sector va ser objecte d'un gran anivellament durant la segona meitat del segle XIII, a més de la construcció d'un enllosat de pedra just davant de la porta principal. Aquesta gran aportació de terres afectà algunes estructures que presentava el pati, com la canalització d'aigua provinent de l'àmbit 1 (completament amortitzada), així com una estructura murària perpendicular al parament sud i que s'ha interpretat com un suport d'una estructura de caire perible.

Cal remarcar l'absència d'un element bàsic d'aquest tipus d'edificis com és un sistema d'abastament d'aigua com un dipòsit o una cisterna. Els elements estructurals de caràcter hídric que s'han localitzat a la torre d'en Pega (canal de picadís ceràmic a la teulada de la zona d'habitatge i canal d'aigua transversal) només fan que plantejar més dubtes, atès que, davant les evidències, l'objectiu d'ambdues estructures era expulsar el líquid vers l'exterior.

3.4. Perímetre exterior

L'excavació arqueològica també es centrà en l'estudi extern dels paraments exteriors i, d'aquesta forma, es va procedir a eliminar el potent enderroc que presentava a la base de l'estructura. Aquest treball contemplava respondre dues grans preguntes: en primer lloc, llegir estratigràficament el mur i comprovar la relació del parament amb estructures més antigues o amb el sòl natural. En segon lloc, davant d'un edifici com la torre d'en Pega on el factor defensiu es fa tan evident, calia certificar si disposava de fossat defensiu, amb resultat negatiu.

4. CONCLUSIONS

La possibilitat de poder estudiar profundament la combinació d'arquitectura civil i militar en un mateix edifici es converteix en una tasca realment complicada. Els exemples més propers que ens trobem corresponen a edificis on el component militar es situa en un pla més rellevant que el factor civil. Casos propers a la torre d'en Pega com el castell de Sant Iscle (Vidreres, la Selva), el castell de Farners (Santa Coloma de Farners, la Selva), castell de Sant Joan (Blanes, la Selva) o el castell de Montsoriu (Arbúcies/Sant Feliu de Buixalleu, la Selva) constitueixen clars exemples de com el vessant militar prima, sense discussió, sobre el biaix civil.

La torre d'en Pega representa paradigmàticament l'equilibri d'aquestes dues visions; d'una banda, materialitza les pretensions i ambicions d'una baixa noblesa plasmades en un edifici fort, ostentós i segur. D'altra banda, el mateix edifici acomplia les funcions de residència, estada, i espai d'administració d'un territori, més o menys gran. Tanmateix, cal tenir en compte que la ubicació de l'edifici no és arbitrària, sinó que, com es comentarà més endavant, es troba situat en un canal de comunicació importantíssim dins del territori.

L'alou de Busquets és esmentat per primera vegada en l'acta de fundació del monestir de Sant Salvador de Breda. La nota tan sols precisa que hi ha «cases, casal, casals, prats, horts, terres i vinyes i un molí» [Coll, 1994]. És poc probable que la construcció que hom pot observar avui en dia provingui del segle XI, atès que arqueològicament no hi ha cap evidència que ho demostrï.

Està clar que la ubicació de l'edifici fou un aspecte molt positiu per diversos motius a l'edat mitjana —zona de pas, fàcil accés, etc.—, però a partir del seu abandó ha constituït la seva desgràcia en convertir-se en un lloc de fàcil espoli. No només el pillatge lític fou negatiu per a l'edifici, sinó que l'ús que se'n féu en època moderna va malmetre la seva arquitectura de forma agressiva. Aquest desgast es veu reflectit també a nivell arqueològic, on s'observen grans iats seqüencials a l'estratigrafia del jaciment.

Tot seguit, s'intentarà esquematitzar una proposta cronològica pel que fa als resultats aportats per la investigació arqueològica, combinada amb les evidències estructurals que encara resten de l'edifici.

4.1. Fase I. Segona meitat del segle XII – primera meitat del segle XIII

La present proposta cronològica es basa en la localització únicament d'una moneda en el rebliment de la canal d'aigua de l'àmbit 1. Es tracta d'un diner de billó del vescomtat de Bearn del tipus immobilitzats encunyats durant el govern de Ramon Berenguer IV (1150-1162) i pels vescomtes vassalls des d'Alfons I (1170-1196) a Jaume I (1213-1240) [Crusafont, 1982] (Fig. 9) (Pou 2022).

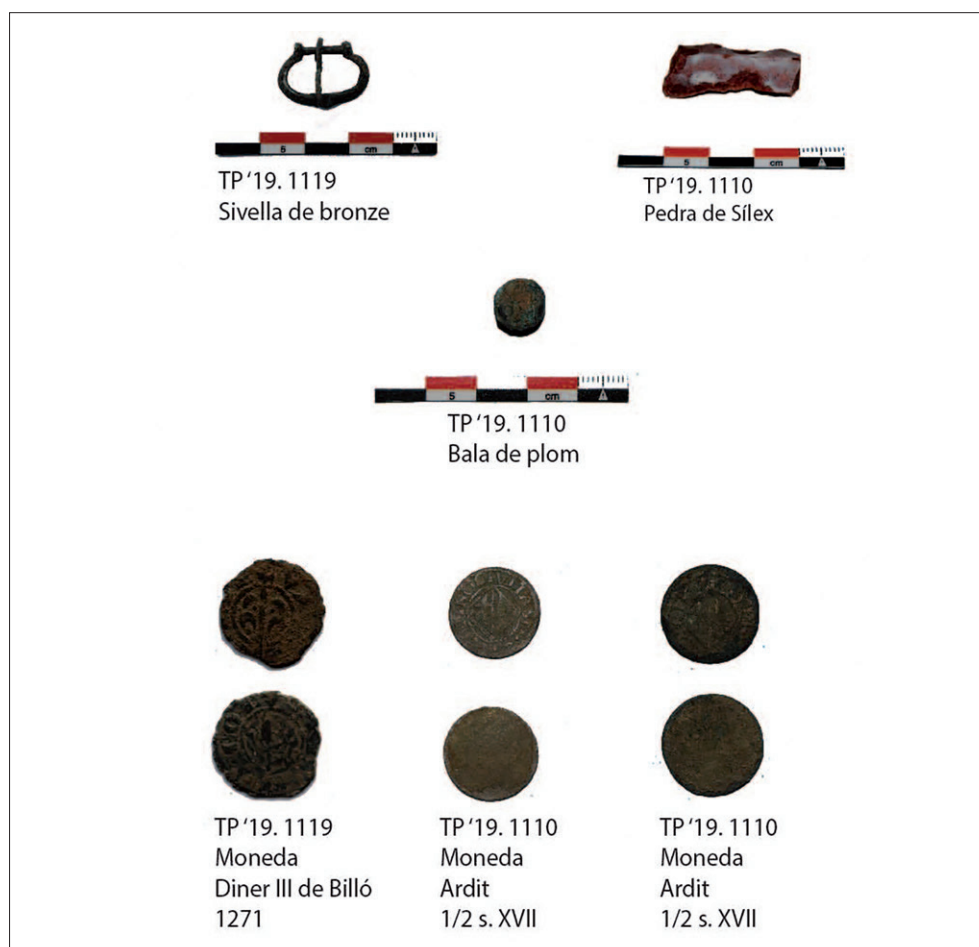

Fig. 9. Làmina amb alguns objectes recuperats de l'excavació arqueològica. Fotografia: Jordi Pou.

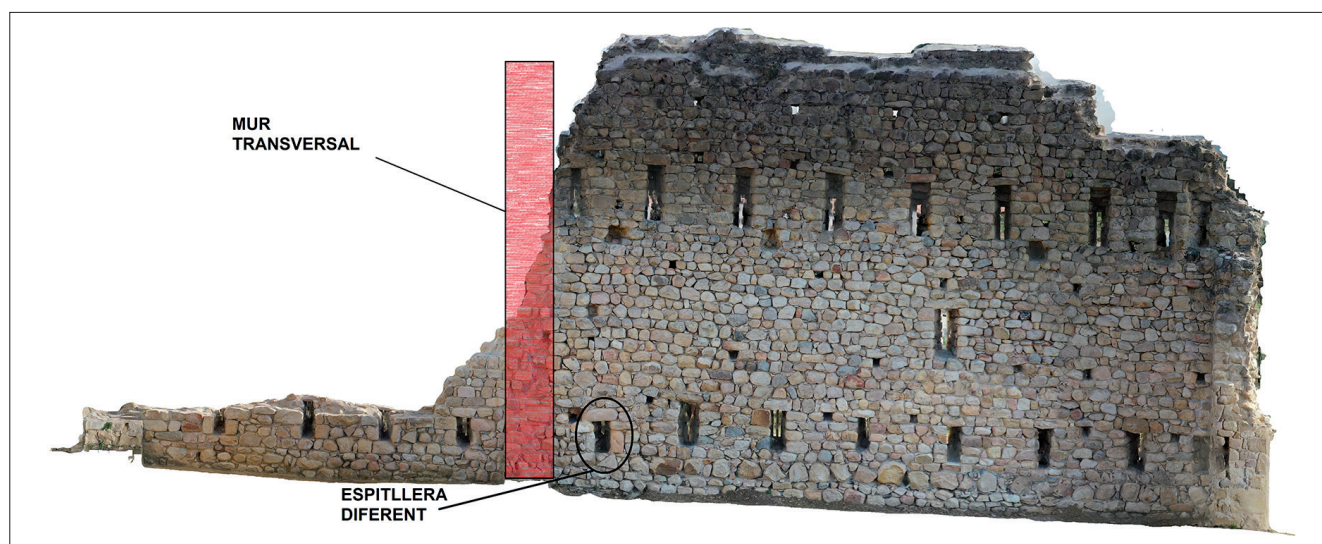
Certament la cronologia de vida d'aquesta peça força a proposar una forquilla temporal molt àmplia. No obstant això, altres pistes ens poden aportar informació indirecta sobre aquesta fase. En primer lloc, la documentació que fa referència explícitament a la Domus Busquets se situa a mitjan segle XIII (1243) i esmenta un edifici vell (*stallium vetus de Buschetis*) i d'un altre de nou (*stalli novi*) (Font *et al.* 2008). Per tant, l'existència d'alguna estructura queda corroborada abans d'aquesta data; el problema que es planteja aquí és si l'edifici antic estava ubicat al mateix que l'actual.

Una possible sortida a aquest atzucac, tenint en compte que l'arqueologia no ens pot ajudar, seria pensar que els dos edificis que esmenta el document es tractin del mateix. Arqueològicament es detecta una reforma/modificació d'ús de l'edifici a partir de la segona meitat del segle XIII, però les traces d'una construcció anterior són més difícils de detectar.

Una pista ens la pot donar el sistema hídric que té plantejat l'edifici. La canal que travessa la construcció de nord a sud, en un moment indeterminat a partir de mitjan s. XIII queda completament amortitzat, tan a l'àmbit 1 com al pati exterior. L'amortització de la canal es deu, en part, a una completa anivellació del pati central, alhora que tot aquest espai es deixa en un mateix pla físic.

Tanmateix, es podria pensar en una obra feta en dues fases diferents, encara que l'interval de temps sigui moderadament llarg. Aquesta tesi es fonamenta, en part, en la lectura i l'estudi del parament oriental. Com ja s'ha comentat anteriorment, el mur o muralla est clou els 2/3 que ocupa el pati obert i el terç restant de la part d'edifici, on malauradament només s'han conservat el nivell inferior d'espitlleres. Una mirada més analítica ens indica que les sageteres de la part de l'edifici són lleugerament més petites que les que hi ha conservades al tram de parament que tanca el pati obert, amb una excepció: una d'aquestes «s'escapa» del tram d'habitatges i està situada al sector del pati (Fig. 10).

Fig. 10. Parament oriental amb l'espitllera diferent de la línia defensiva inferior. Imatge base de Lluís Prat i Busquets delinant. Diputació de Girona-Servei de Monuments.

Queda clar que el perímetre de l'edifici original està plantejat *ex novo*, atès que el parament sud disposa de les sortides d'aigua de la canal. Però el que presenta més dubtes és si els alçats (almenys l'oriental) responen a un mateix moment.

Més enllà d'aquesta problemàtica, el que està clar és que en aquesta primera fase el perímetre emmurallat i la part d'habitatges està ja construït. Aquest darrer estava distribuït, a la planta baixa, en dos espais rectangulars amb un accés respectivament a la seva cantonada sud-occidental. L'espai 1 (àmbits 1 i 2) estava distribuït per la zona d'entrada, amb espais de combustió i una estructura indeterminada perpendicular al brancal dret de l'accés. També, com ja s'ha comentat, disposava d'una canal d'aigua que fluïa des del mur nord, travessava tot l'espai en sentit sud i desaiguava vers el pati obert.

Per les evidències que tenim, el sostre hauria estat format per arcs de mig punt diafragmàtics i un sostre de bigues pla. Les característiques d'aquest sector fan pensar en un espai destinat en major mesura a tasques menestrals, malgrat que les poques pistes arqueològiques ens dificulten la interpretació. L'espai 2 (àmbits 3 i 4), que constituïa la meitat oest de la planta baixa, es troba al costat de l'entrada general de l'edifici, al peu de l'escala. (Fig. 11).

L'escala exterior hauria servit per accedir a la primera planta de l'edifici la qual, a través de les restes estructurals que han restat al parament nord, es pot comprovar que el patró d'arcs diafragmàtics es repetia en aquest espai. Només presenta una excepció; l'arc situat a la

part oriental és inexistent. Aquest fet podria estar explicant una funcionalitat diferent de la sala, on no seria estrany plantejar aquí l'existència de la sala noble de la domus.

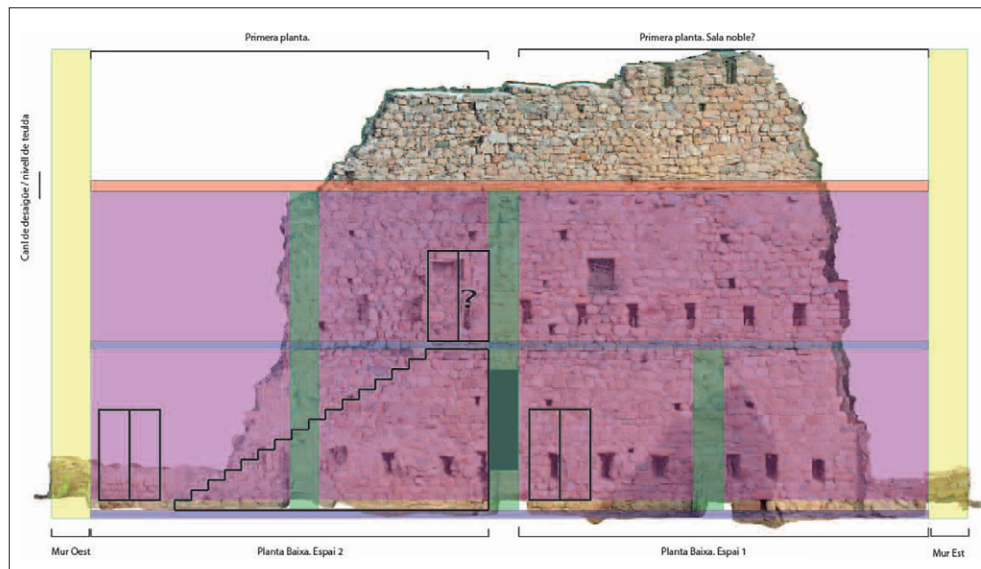

Fig. 11. Esquema arquitectònic de la torre d'en Pega. Imatge base: Lluís Prat Busquets, delineant. Diputació de Girona-Servei de Monuments.

De la resta d'espais desconexim completament la morfologia. Tot i així, podem suposar que la totalitat de la primera planta presentava una coberta possiblement a dues vessants sustentada per arcs de mig punt diafragmàtics. En el cas que fos d'una sola pendent (poc probable per la presència de les restes dels arcs diafragmàtics), aquesta forçosament vessava l'aigua pluvial vers la canal de picadís ceràmic que presenta al parament nord.

Finalment, la zona del pati obert hauria esdevingut un espai polivalent, una zona de serveis vinculat a l'edifici. S'ha pogut documentar l'existència d'aquest entramat de canals d'aigua, bé retallats al mateix sòl geològic o bé construïdes amb pedra. Sembla ser que aquesta xarxa de canalitzacions es concentra a la meitat oriental de l'edifici, i totes derivarien cap a uns orificis situats al mur sud des d'on l'aigua fluïa vers l'exterior. La funció d'aquest entramat hídric continua sent una incògnita. L'aigua és un bé que s'ha de garantir en un edifici com la torre d'en Pega, però l'excavació ha posat de manifest la inexistència d'una cisterna d'emmagatzematge. Aquest factor porta a pensar que l'hipotètic dipòsit hauria estat construït in situ i que no n'ha restat cap evidència. D'altra banda, la preocupació per garantir el recurs de l'aigua dins l'edifici en un flux continu (o semi continu) en aquesta fase cronològica de l'edifici porta a pensar en un altre objectiu, com podria ser la d'abastiment d'un grup d'animals, estabulats o de càrrega, instal·lats de manera permanent dins l'edifici.

Aquesta teoria podria ser complementada amb l'estructura localitzada al quadrant sud-oest del pati. Es tracta d'un mur que aparentment no presenta cap relació amb la resta d'estructures arquitectòniques. Però en una anàlisi més acurada es pot observar que possiblement estigués amb relació a unes pedres soltes que estaven situades en la mateixa distància del mur sud, interpretades com una base ferma per sustentar algun pilar relacionat amb un entramat de bigues de fusta.

La documentació antiga esmenta que l'any 1265 la *domus Busquets* tenia el deure de l'Alberga, és a dir, el dret que disposava el senyor d'allotjar-se (amb el seu acompanyament o seguici) a la casa d'un vassall per un nombre determinat de dies, o bé cobrar l'import equivalent de les despeses que ocasionaria l'esmentat allotjament.

4.2. Fase II. Segona meitat del segle XIII – segle XV

Malgrat que a nivell arqueològic es fa difícil establir una cronologia precisa, s'ha pogut detectar que a l'entorn de la segona meitat segle XIII l'edifici pateix un seguit de modificacions arquitectòniques que alteren la fisonomia que presentava fins aleshores la Torre. Aquests canvis, a nivell documental, coincideixen amb la primera aparició escrita de la *Domus Busquets*.

En primer lloc, sembla ser que el sector est de la planta baixa fou compartimentat, atès que el mur mitger que separa els àmbits 1 i 2 no es troba construït directament sobre sòl natural, sinó que s'assenta sobre un estrat preexistent. Tanmateix, la canal d'aigua de l'àmbit 1 quedaria amortitzada per un nivell superior, un estrat identificat inicialment com el resultat de l'espoli del paviment, o bé un estrat d'anivellació general. Per contra, els àmbits 3 i 4 no es veuran alterats en aquesta reforma i es mantindran ambdós espais com un conjunt.

Pel que fa al pati obert, correspondria a aquesta zona on es produirien els canvis de més entitat. Com s'ha comentat anteriorment, aquest gran sector central es replanteja totalment anul·lant totes les funcions dels canals hídrics que havien servit en la fase anterior. Així doncs, s'amortitzen les canalitzacions, juntament amb el mur ubicat perpendicularment al parament meridional. L'anivellament deixa el pati central i el paviment de lloses a un mateix pla just davant la porta principal de l'edifici.

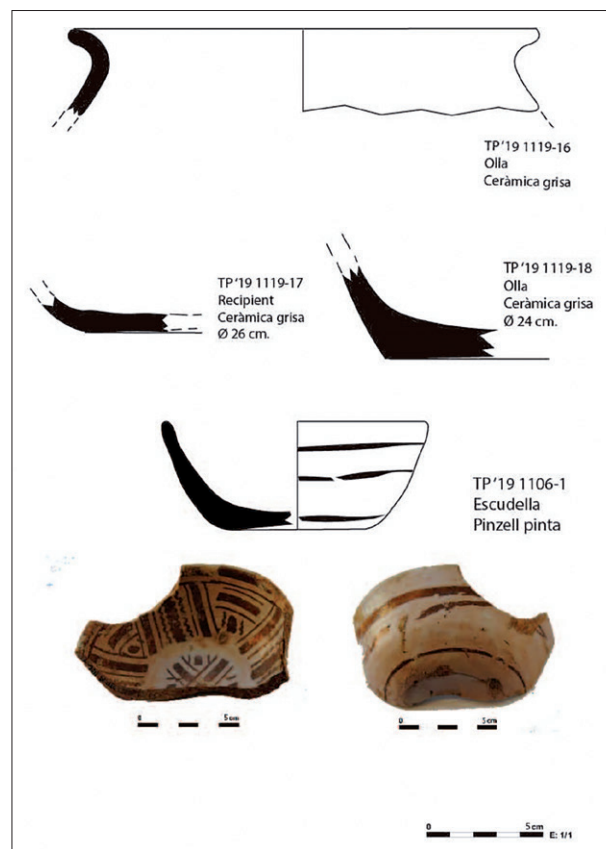
A nivell interpretatiu, les modificacions que es detecten a la Torre podrien respondre a un seguit de canvis d'ús general de l'edifici, passant en aquest sentit d'un complex on la residència del senyor i l'aspecte més «agrari» conviuen amb una clara tendència de dedicar tot l'espai de l'edifici a una funció íntegrament residencial. Tanmateix, el canvi que s'observa podria estar relacionat amb la creixent importància de la família propietària de la torre d'en Pega, la qual es pot afirmar que és a partir de la segona meitat del segle XIII quan la seva importància va creixent, ostentant fins i tot la sotscastellania del castell de Montsoriu.

Aquesta seria l'edat d'or de la vida de la família Montsoriu, propietaris de la *domus Busquets*. Contradictòriament, és la fase que arqueològicament ha deixat menys testimonis (també a causa de l'espoli), i es fa molt difícil certificar quan es produeix un abandonament de l'edifici.

4.3. Fase III. Primer espoli i ocupació al segle XVII

En algun moment del segle XV l'edifici queda abandonat. És des d'aleshores que la Torre deixa de tenir una funció residencial i militar, i passa a ser una autèntica cantera on els habitants de les rodalies podien adquirir pedra fàcilment. S'inicia així un primer espoli, que no el darrer, de l'edifici. Aquest espoli va lligat a una ocupació puntual de l'edifici que va tenir lloc durant el segle XVII, identificat per la presència de ceràmica de reflex metàl·lic tipus pinzell-pinta i 3 ardits cronològicament identificats a l'entorn de la meitat de la centúria (Fig. 12) (Pou 2022).

Fig. 12. Làmina de material arqueològic recuperat de la torre d'en Pega. Fotografia: Jordi Pou.

La situació estructural de l'edifici possiblement era, en aquells moments, més que precària, i caldria pensar que restaven tan sols els murs perimetrals de la Torre (s'ignora en quin estat) i algunes habitacions de la planta baixa, segurament les del sector oriental. És per aquest motiu que a l'àmbit 2 es va efectuar un recreixement de nivell amb una aportació de terres i teules molt important. També es procurà una petita anivellació amb peces de llosa plana, just a la part meridional de l'àmbit, on s'hauria situat l'accés.

L'àmbit 1 queda aïllat en aquest moment a partir del tapiat de la porta que mena cap a aquest sector, i caldria pensar en un accés obert de bell nou, com a l'àmbit 2, per la part sud.

Pel que fa als àmbits 3 i 4 segueixen un comportament diferent. Aquest sector, que originalment constituïa un espai obert, es compartimenta i es va acabar de completar a través de dos murs septentrionals per assegurar la possible nova coberta d'aquest sector.

Com a hipòtesi, aquesta ocupació podria respondre a un espai d'establació, on l'estructuració de l'edifici es va canviar radicalment, per respondre a les necessitats que requeria aquesta funció. D'aquesta manera, s'evidencia un ús de la planta baixa de l'antic edifici d'habitatge, ara amb quatre accessos independents entre ells. Tanmateix, la voluntat de tenir un espai (àmbit 2) anivellat i parcialment enllosat ens podria estar indicant un espai de refugi per a persones. La resta d'espais, possiblement anaven destinats a algun tipus d'establació.

4.4. Fase IV. Segon espoli

No sabem fins quan s'hauria utilitzat l'edifici amb aquests objectius ramaders, però possiblement en un moment determinat la propietat va canviar i es va posar punt i final a aquesta finalitat. S'inicia, d'aquesta manera, el segon espoli de la Torre, que s'allargarà fins a 150 i 200 anys després, fins ben entrat el segle xx. L'any 1899 l'excursionista Artur Osona esmenta que la torre conservava encara les quatre parets perimetrals, però l'any 1958 ja només en restaven tres i, actualment, només dues. Aquest fet evidencia que, encara que un espoli llarg de l'edifici, fou especialment durant la primera meitat del segle xx que s'intensificà, segurament amb el beneplàcit dels propietaris del terreny.

Com a reflexió final, l'estudi de la torre d'en Pega ha aportat moltes respostes, però també ha posat sobre la taula moltes preguntes que desgraciadament no han pogut ser contestades durant les tasques arqueològiques. Tot i això, es pot afirmar que fou un edifici que no tingué un final sobtat d'ocupació en època medieval, i fins i tot es podria afirmar que presenta una mort gairebé anunciada, com la majoria de domus i cases fortes d'aquesta època.

En segon lloc, s'ha adquirit un coneixement important d'una peça de l'engranatge que territorialment tenia molta rellevància a l'edat mitjana. Al cap i a la fi, aquestes *domus* eren la representació arquitectònica de la baixa noblesa, la qual tenia el contacte més directe amb la població.

Aquest lligam territorial no exclou el gran component militar de l'edifici fortificat. Un edifici que havia d'imposar respecte i poder a tothom que passava pel seu voltant i, en aquest sentit, caldria calibrar bé la seva situació estratègica no tan sols com a control de pas cap a la vall d'Arbúcies i, per extensió, vers el massís del Montseny, les Guilleries i plana de Vic, sinó que també, i potser més important, esdevé, juntament amb la torre de Grions (Sant Feliu de Buixalleu), l'avantsala del cap i casal dels vescomtes de Cabrera, un autèntic sentinella del castell de Montsoriu.

BIBLIOGRAFIA

- Bayona, L., Buscató, L., Llenas, E., Prat, L., (2017). *Projecte de consolidació i estintolament de la Torre d'en Pega (Riells i Viabrea)*, Diputació de Girona, [Treball inèdit].
- Bayona, L., Llenas, E. (2018). *Projecte d'excavació i consolidació de la Torre d'en Pega a Riells i Viabrea. Fase 2*, Diputació de Girona, [Treball inèdit].
- Bayona, L., Llenas, E. (2019). *Memòria valorada de consolidació de la Torre d'en Pega a Riells i Viabrea. Fase 3*, Diputació de Girona, [Treball inèdit].
- Bayona, L., Llenas, E. (2020). *Memòria valorada de consolidació de la Torre d'en Pega a Riells i Viabrea. Fase 4*, Diputació de Girona, [Treball inèdit].
- Coll, J. (1994). *El castell de Montsoriu*, Parròquia de Santa Maria de Breda, Palahí, A. G.
- Crusafont, M. (1982). *Numismàtica de la corona Catalano-Aragonesa medieval (785-1516)*. Editorial Vico.
- Font, G., Mateu, J., Pujadas, S., Tura, J. (2008). Síntesi històrica del castell de Montsoriu. *Monografies del Montseny*, (núm. 23), pp. 109-134.
- Martinez, A. (2016). *Parentela aristocràtica, domini i projecció sociopolítica. Els vescomtes de Cabrera entre 1199 i 1423*, (Tesi doctoral inèdita- UdG). [Treball inèdit].
- Masso, A. (1879). Memorias de l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas, Vol. III. Excursió al Montseny. "Excursió al Montseny", *Memorias de l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas, Vol. III*, Barcelona.
- Osona, A. (1899). *Guia literaria de la regió del Montseny i Guillerias*, Ed. F. Altes y Alabart.
- Pou, J. (2022). Intervenció arqueològica a la Torre d'en Pega (Riells i Viabrea, la Selva), Setzenes jornades d'Arqueologia de les Comarques Gironines, pp. 352-355.
- Pou, J. (2022). Memòria de la intervenció arqueològica a la Torre d'en Pega (Riells i Viabrea, la Selva). Fase 2,3 i 4. Campanyes 2019 i 2020. [Treball inèdit].
- Pladevall, A. (1972) *El comtat d'Osona a mig segle XIV: origen i extensió del Comtat d'Osona creat pel Rei Pere III a favor de Bernat III de Cabrera el 1r. De març de 1356*. Imp. Subirana.

FONTS DE FINANÇAMENT

Aquesta recerca no ha rebut fonts de finançament extern.

CONFLICTE D'INTERESSOS

Els autors declaren que no hi ha cap conflicte d'interessos.